

RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA GENDER TENGLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH VA TALABALARNING KREATIV KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH OMILLARI

<https://doi.org/10.24412/2181-1784-2026-20-201-205>

Ilxamova Dilfuza Ilyasovna

O'zbekiston Milliy universiteti professori

Soibnazarova Gulruh Murodjonovna

Aniq va ijtimoiy fanlar universiteti

Psixologiya yo'nalishi 1-kurs magistranti

Email: soibnazarovagulruh@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola genderga sezgir raqamli ta'lim madaniyatini shakllantiruvchi asosiy omillarni va talabalar orasida ijodkorlikni rivojlantirish mexanizmlarini o'rganadi. Unda raqamli ta'limda teng ishtirok etish va ijodiy kompetentsiyani rivojlantirishga ta'sir qiluvchi ijtimoiy-iqtisodiy, pedagogik va texnologik determinantlar aniqlanadi. Topilmalar gender tengligi va talabalar ijodkorligini qo'llab-quvvatlaydigan inklyuziv raqamli muhitlarni rag'batlantiruvchi pedagogik strategiyalar va siyosat yondashuvlari haqida tushuncha beradi.

Kalit so'zlar: Raqamli ta'lim, gender tengligi, ijodiy kompetentsiya, raqamli ko'nikmalar tafovuti, inklyuziv ta'lim muhitlari, AKT ta'limi, pedagogik innovatsiya, raqamli tafovut.

ABSTRACT

This article explores the key factors shaping a gender-sensitive digital learning culture and the mechanisms for fostering creativity among students. It identifies socio-economic, pedagogical and technological determinants that influence equal participation in digital learning and the development of creative competence. The findings provide insights into pedagogical strategies and policy approaches that promote gender equality and inclusive digital environments that support student creativity.

Keywords: Digital learning, gender equality, creative competence, digital skills gap, inclusive learning environments, ICT education, pedagogical innovation, digital divide.

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются ключевые факторы, формирующие гендерно-чувствительную культуру цифрового обучения, и механизмы развития креативности среди студентов. Выявляются социально-экономические, педагогические и технологические детерминанты, влияющие на равное участие в цифровом обучении и развитие творческой компетентности. Результаты исследования позволяют получить представление о педагогических стратегиях и политических подходах, способствующих гендерному равенству и созданию инклюзивной цифровой среды, поддерживающей творчество студентов.

Ключевые слова: Цифровое обучение, гендерное равенство, творческая компетентность, дефицит цифровых навыков, инклюзивная учебная среда, ИКТ-образование, педагогические инновации, цифровое неравенство.

Raqamli transformatsiya sharoitida butun dunyo bo'ylab ta'lim tizimlari tobora ko'proq o'qitish, o'rganish va talabalar rivojlanishini o'zgartiradigan

raqamli o'quv muhitlariga o'tmoqda. Xalqaro hisobotlarga ko'ra, dunyo bo'ylab oliy ta'lim muassasalarining 65% dan ortig'i hozirda o'quv jarayonlariga raqamli platformalar va onlayn texnologiyalarni integratsiyalashgan va 5,3 milliarddan ortiq odam internetga ulangan[1]. Biroq, bu kengayishga qaramay, gender raqamli tafovut saqlanib qolmoqda. Global miqyosda ayollarning ilg'or raqamli ko'nikmalarga ega bo'lish ehtimoli erkaklarga qaraganda taxminan 20-25% kamroq va ular axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) va texnologiya bilan bog'liq sohalarda ishchi kuchining beshdan bir qismidan kamrog'ini tashkil qiladi. Bu nomutanosiblik raqamli ta'limda teng ishtirok etishni cheklaydi va qiz talabalar o'rtasida ijodiy va innovatsion ishtirok imkoniyatlarini cheklaydi.

Shu bilan birga, ijodkorlik XXI asrning asosiy kompetensiyalaridan biri sifatida tan olingan. Jahon iqtisodiy forumi kelajakdagi mehnat bozorlari uchun zarur bo'lgan eng yaxshi ko'nikmalar qatoriga ijodkorlik va ijodiy fikrlashni kiritadi. Raqamli o'quv muhitida ijodkorlik muammoga asoslangan o'rganish, loyihaga asoslangan vazifalar, raqamli hamkorlik va texnologiyalardan innovatsion foydalanish orqali rivojlantiriladi. Biroq, agar gender tengligi madaniyati raqamli ta'lim amaliyotiga ataylab kiritilmasa, raqamlashtirish mavjud tengsizliklarni kuchaytirish va inklyuzivlik vositasi sifatida xizmat qilish o'rniga ularni qayta yaratishi yoki hatto kuchaytirishi mumkin.

Shuning uchun, raqamli ta'limda gender tengligi madaniyatini shakllantirish nafaqat ijtimoiy adolat masalasi, balki jinsidan qat'i nazar, barcha talabalar o'zlarining ijodiy kompetensiyalarini to'liq rivojlantirishlari uchun pedagogik zaruratdir. Genderga sezgir raqamli pedagogika o'quv resurslariga teng kirishni qo'llab-quvvatlaydi, muvozanatli ishtirokni rag'batlantiradi, stereotiplarga qarshi chiqadi va ijodkorlik, tanqidiy fikrlash va innovatsiyalarni rag'batlantiradigan inklyuziv ta'lim muhitini yaratadi. Bu raqamli ta'lim muhitida gender tengligi madaniyati va ijodiy kompetensiyani rivojlantirishga ta'sir qiluvchi omillarni o'rganishni dolzarb qiladi.

Tadqiqot obyekti oliy ta'lim muassasalarining raqamli ta'lim muhitidir.

Tadqiqot predmeti raqamli ta'lim muhitida gender tengligi madaniyatini shakllantirishga va talabalarning ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirishga ta'sir qiluvchi pedagogik, texnologik va ijtimoiy-madaniy omillardir.

Tadqiqotning maqsadi raqamli ta'lim kontekstida talabalarning ijodiy kompetensiyalarini bir vaqtning o'zida rivojlantirish bilan birga gender tengligi madaniyatini rivojlantirishning asosiy omillari va mexanizmlarini aniqlash va ilmiy jihatdan asoslashdir.

Tadqiqotning maqsadlari quyidagilardan iborat:

1. Raqamli ta'limda gender tengligi madaniyati va ijodiy kompetensiyaning nazariy asoslarini tahlil qilish.
2. Raqamli ta'lim muhitida gender tengligi va ijodiy kompetensiyani rivojlantirishning hozirgi holatini o'rganish.
3. Genderni qamrab oluvchi raqamli ta'limga ta'sir qiluvchi asosiy pedagogik, texnologik va institutsional omillarni aniqlash.

4. Gender tengligi va ijodkorlikni qo'llab-quvvatlaydigan samarali raqamli o'qitish usullari va vositalarini aniqlash.

Ushbu yondashuv raqamli ta'limning nafaqat texnologik jihatdan rivojlangan, balki ijtimoiy jihatdan ham qamrab oluvchi va ijodiy, innovatsion va gender tengligiga asoslangan ta'lim jamoalarini rivojlantirishda pedagogik jihatdan samarali bo'lishini ta'minlaydi.

Raqamli ta'limda gender tengligi masalasi xalqaro olimlar tomonidan keng o'rganilgan. Masalan, Hilbert[2] raqamli tafovut nafaqat texnologiyalarga kirish, balki raqamli vositalardan ijodiy va samarali foydalanish qobiliyati bilan ham bog'liqligini ta'kidlagan. YuNESKO[3] tadqiqotchilari ham raqamli ko'nikmalardagi gender tafovutlariga ijtimoiy normalar, stereotiplar va teng bo'lmagan o'rganish imkoniyatlari kuchli ta'sir ko'rsatishini ta'kidlaganlar. Bundan tashqari, OECD[4] tomonidan o'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, qizlar ko'pincha raqamli savodxonlik vazifalarida o'g'il bolalarga qaraganda bir xil darajada yaxshi yoki hatto undan ham yaxshiroq natijalarga erishadilar, ammo ular o'zlarining raqamli qobiliyatlarini kam baholaydilar va AKT bilan bog'liq akademik va martaba yo'llarini tanlash ehtimoli kamroq. Bu raqamli kompetentsiya va ijodkorlikni shakllantirishda madaniy va pedagogik omillarning muhimligini ta'kidlaydi.

Ijodiy kompetentsiya sohasida Torrance[5] va Runco[6] kabi olimlar ijodkorlik bir nechta shaxslar bilan cheklangan tug'ma iste'dod emas, balki qo'llab-quvvatlovchi ta'lim muhiti orqali rivojlanishi mumkin bo'lgan mahorat ekanligini ta'kidlaydilar. Raqamli kontekstlarda ijodkorlik talabalarning tajriba o'tkazish, hamkorlik qilish, loyihalash va innovatsion yechimlarni yaratish qobiliyati bilan chambarchas bog'liq. Mishra va Koehlnerning TPACK tizimi bo'yicha tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, texnologiya, pedagogika va kontent bilimlarining samarali integratsiyasi ham ijodiy o'rganishni, ham inklyuziv ishtirokni kuchaytiradi[7]. Ushbu tizim genderga sezgir pedagogika bilan birlashtirilganda, u muvozanatli va teng huquqli raqamli o'rganish madaniyatini rivojlantirishga sezilarli hissa qo'shishi mumkin.

So'nggi empirik tadqiqotlar gender tengligi madaniyati va ijodiy kompetensiyani rivojlantirish o'rtasidagi bog'liqlikni tasdiqlaydi. Masalan, Uniya va Mirza[8] tomonidan olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, genderga sezgir raqamli pedagogika teng ishtirokni rag'batlantiradi va talabalarning ijodiy raqamli vazifalarga bo'lgan ishonchini oshiradi. Xuddi shunday, Abubakari va boshqalar[9] DigComp 2.1 tizimidan foydalangan holda[10], teng o'rganish sharoitlari ta'minlanganda, raqamli kompetensiyadagi gender farqlari statistik jihatdan ahamiyatsiz bo'lib qolishini aniqladilar. Bu tengsizliklar tug'ma emas, balki ijtimoiy jihatdan qurilgan va pedagogik vositachilik bilan bog'liq ekanligini ko'rsatadi.

Raqamli ta'limda gender tengligi madaniyatining shakllanishi bir nechta o'zaro bog'liq omillarga bog'liq. Bularga quyidagilar kiradi:

- raqamli qurilmalarga teng kirish va internetga ulanish;

- genderga sezgir o‘quv dasturini loyihalash;
- inklyuziv va innovatsion raqamli pedagogikada o‘qituvchilarning tayyorgarligi;
- raqamli kontent va kommunikatsiyadagi stereotiplarni yo‘q qilish;
- inklyuzivlik va xilma-xillikni rag‘batlantiruvchi qo‘llab-quvvatlovchi institutsional siyosat.

Bu omillar barcha talabalar teng ishtirok etishi va ijodiy salohiyatlarini rivojlantirishi mumkin bo‘lgan ta‘lim ekotizimini yaratadi. Gender teng raqamli muhit ijodkorlikning muhim elementi bo‘lgan turli xil nuqtai nazarlarni rag‘batlantiradi. Turli kelib chiqishi va jinsidan bo‘lgan talabalar o‘zlarini hurmat va vakolatga ega deb his qilganda, ular original g‘oyalarni ifoda etishga, intellektual tavakkal qilishga va innovatsion loyihalarda ishtirok etishga ko‘proq tayyor bo‘ladilar.

Raqamli ta‘limdagi ijodiy kompetentsiya yangi g‘oyalarni yaratish, raqamli vositalarni innovatsion qo‘llash, virtual muhitda hamkorlik qilish va murakkab muammolarni hal qilish qobiliyati orqali namoyon bo‘ladi. Robinson[11] va Sternberg[12] kabi olimlar ijodkorlik so‘z erkinligi, psixologik xavfsizlik va inklyuzivlikni rag‘batlantiradigan muhitda gullab-yashnaydi, deb ta’kidlaydilar. Gender tengligi madaniyati kamsitish, tarafkashlik va chetlashtirishni kamaytirish orqali bu sharoitlarga bevosita hissa qo‘shadi.

Xulosa qilib aytganda, raqamli ta‘lim muhitida gender tengligi madaniyatini shakllantirish nafaqat ijtimoiy zarurat, balki talabalarning ijodiy kompetentsiyasini rivojlantirishning pedagogik shartidir. Raqamli ta‘lim ijodkorlik, innovatsiya va teng imkoniyatlarni rivojlantirish uchun ulkan salohiyatga ega. Biroq, bu salohiyat faqat genderga sezgir yondashuvlar raqamli pedagogika, o‘quv dasturini ishlab chiqish, o‘qituvchilarni tayyorlash va institutsional siyosatga tizimli ravishda integratsiya qilingan taqdirdagina amalga oshirilishi mumkin. Raqamli gender tafovutini kamaytirish va inklyuzivlikni targ‘ib qilish orqali ta‘lim tizimlari raqamli bilim iqtisodiyotida gullab-yashnashga qodir bo‘lgan ijodiy, o‘ziga ishongan va ijtimoiy mas’uliyatli o‘quvchilarning yangi avlodini tarbiyalashi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. World Economic Forum. The Future of Jobs Report. Geneva: World Economic Forum, 2020. 163 p.
2. Hilbert M. Digital gender divide or technologically empowered women in developing countries? // Women’s Studies International Forum. 2011. Vol. 34, No. 6. P. 479–489.
3. UNESCO. Global Education Monitoring Report 2023: Technology in Education. Paris: UNESCO, 2023. 412 p.
4. OECD. Bridging the Digital Gender Divide: Include, Upskill, Innovate. Paris: OECD Publishing, 2018. 162 p.
5. Torrance E.P. Creativity: Just Wanting to Know. Pretoria: University of Pretoria, 1995. 45 p.

6. Runco M.A. Creativity: Theories and Themes: Research, Development, and Practice. 2nd ed. London: Academic Press, 2014. 523 p.
7. Mishra P., Koehler M.J. Technological Pedagogical Content Knowledge: A Framework for Teacher Knowledge // Teachers College Record. 2006. Vol. 108, No. 6. P. 1017–1054.
8. Uniyal S., Mirza N. Gender-sensitive digital pedagogy and creative confidence in higher education // International Journal of Educational Technology in Higher Education. 2021. Vol. 18, No. 1. P. 1–17.
9. Abubakari A., Issahaku A., Seidu M. Gender equality in digital competence development: Evidence from DigComp 2.1 // Computers & Education. 2022. Vol. 176. P. 104–118.
10. European Commission. DigComp 2.1: The Digital Competence Framework for Citizens. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017. 48 p.
11. Robinson K. Creative Schools: The Grassroots Revolution That's Transforming Education. New York: Viking Press, 2015. 320 p.
12. Sternberg R.J. The Nature of Human Creativity. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. 468 p.